

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMNI MODERNIZATSIYA QILISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA INNOVATSION PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Toxirova Durdona Jaxongir qizi

NDPI 1-bosqich talabasi:

*Ilmiy maslahatchi: Lutfetdinova Ra‘no Xusnetdinovna Namangan davlat pedagogika instituti
Boshlang‘ich ta‘lim innovatsiyalari kafedrasida dotsenti (PhD).*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23320697>

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich ta‘limni modernizatsiya qilishning asosiy tendensiyalari tahlil qilinadi. Kompetensiyaviy yondashuv, o‘quvchi markazlashgan ta‘lim, formativ baholash, raqamli texnologiyalar va STEAM integratsiyasining boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi faoliyatidagi o‘rni ochib beriladi. Innovatsion yondashuvlarni amaliyotga joriy etishning pedagogik shartlari va uchraydigan muammolar ko‘rsatiladi, ularni hal etish bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, modernizatsiya, innovatsion yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, formativ baholash, raqamli kompetensiya, STEAM.

Аннотация. В статье анализируются основные тенденции модернизации начального образования. Раскрывается роль компетентностного подхода, личностно-ориентированного обучения, формирующего оценивания, цифровых технологий и STEAM-интеграции в деятельности учителя начальных классов. Определены педагогические условия внедрения инновационных подходов в практику и возникающие проблемы, предложены пути их решения.

Ключевые слова: начальное образование, модернизация, инновационный подход, компетентностный подход, формирующее оценивание, цифровая компетентность, STEAM.

Abstract. The article analyzes the main trends in the modernization of primary education. It examines the role of the competency-based approach, student-centered learning, formative assessment, digital technologies, and STEAM integration in the work of primary school teachers. The pedagogical conditions for implementing innovative approaches and the problems encountered are identified, and proposals for addressing them are given.

Keywords: primary education, modernization, innovative approach, competency-based approach, formative assessment, digital competence, STEAM.

Kirish. Bugungi kunda ta‘lim tizimining barcha bo‘g‘inlarida sifat o‘zgarishlari kechmoqda. Boshlang‘ich ta‘lim shaxs rivojlanishining poydevori bo‘lgani uchun bu jarayonda alohida o‘rin tutadi. Ushbu bosqichda o‘quvchining o‘qish, yozish, hisoblash ko‘nikmalari, mustaqil fikrlash va o‘rganishga bo‘lgan qiziqishi shakllanadi.

O‘zbekistonda ta‘lim sohasini isloh qilish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xalq ta‘limi tizimini rivojlantirish konsepsiyasi, “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonun va Taraqqiyot strategiyasida ta‘lim sifatini oshirish, xalqaro tajribani joriy etish va o‘qituvchi malakasini yuksaltirish vazifalari qo‘yilgan [1; 2; 3].

Zamonaviy jamiyat maktabdan bilimni yod olgan emas, olgan bilimni yangi vaziyatda qo‘llay oladigan, tanqidiy va ijodiy fikrlaydigan, axborot bilan ishlay biladigan shaxsni talab

qiladi. Shu sababli boshlang‘ich ta‘limni modernizatsiya qilish, ya‘ni uning maqsadi, mazmuni, metodi va baholash tizimini yangilash dolzarb ilmiy-pedagogik muammoga aylandi.

1. Modernizatsiyaning nazariy asoslari. Pedagogikada «innovatsiya» tushunchasi ta‘lim jarayoniga kiritilgan, uning natijadorligini oshiradigan yangilikni anglatadi. Innovatsiya har doim ham texnologiya degani emas. U maqsad, mazmun, metod, vosita va baholashdagi sifat o‘zgarishlarini ham o‘z ichiga oladi.

Zamonaviy yondashuvlarning ilmiy ildizlari bir necha nazariyaga borib taqaladi:

a) J. Dyui ta‘limda “harakat orqali o‘rganish” g‘oyasini ilgari surgan [4];

b) L.S. Vigotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi hamkorlikda o‘rganish va o‘qituvchi ko‘magi asosini tashkil etadi [5];

c) B. Blum taksonomiyasi va uning L. Anderson hamda D. Kratvol tomonidan qayta ishlangan varianti o‘quv maqsadlarini tafakkurning oddiydan murakkabga qarab darajalari bo‘yicha loyihalash imkonini beradi [6; 7].

2. Zamonaviy tendensiyalar. Birinchi tendensiya, kompetensiyaviy yondashuv. Ta‘lim natijasi “nimani bilishi” bilan emas, “bilganini qanday qo‘llay olishi” bilan o‘lchanadi. Boshlang‘ich sinfda bu o‘qish savodxonligi, matematik savodxonlik, tabiiy-ilmiy savodxonlik, muloqot va o‘z ustida ishlash kompetensiyalarini shakllantirishni bildiradi. Xalqaro miqyosdagi PIRLS, PISA kabi tadqiqotlar ham aynan shu yo‘nalishda o‘quvchilar tayyorgarligini baholaydi.

Ikkinchi tendensiya, o‘quvchi markazlashgan ta‘lim. O‘qituvchining roli axborot yetkazuvchidan o‘quv jarayonini tashkil etuvchi, yo‘naltiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi mutaxassis roliga o‘zgaradi. O‘quvchi bilimni tayyor holda qabul qilmaydi, uni faol izlaydi, muhokama qiladi va o‘zi “kashf etadi”.

Uchinchi tendensiya, formativ baholash. P. Blek va D. Uilyam tadqiqotlari ko‘rsatganidek, o‘quv jarayonida berib boriladigan muntazam va mazmunli qayta aloqa o‘quvchi yutuqlariga sezilarli ta‘sir qiladi [8]. J. Xettingning meta-tahlillari ham qayta aloqaning ta‘lim natijasiga eng kuchli ta‘sir etuvchi omillardan biri ekanini ko‘rsatadi [9]. Boshlang‘ich sinfda bu kuzatuv varaqlari, o‘z-o‘zini baholash kartochkalari, portfolio va rubrikalar orqali amalga oshiriladi. Sof “ball” qo‘yishdan tavsifiy baholashga o‘tish o‘quvchining xatodan qo‘rqmasligiga yordam beradi.

To‘rtinchi tendensiya, raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish. Interfaol doska, ta‘limiy ilovalar, elektron o‘quv resurslari, gamifikatsiya elementlari kichik yoshdagi o‘quvchining e‘tiborini jalb qiladi va materialni ko‘rgazmali o‘zlashtirishga imkon beradi. Muhim shart: texnologiya maqsad emas, vosita bo‘lishi kerak. Ekran vaqti yoshga mos me‘yorda saqlanishi lozim.

Beshinchi tendensiya, integrativ va loyihaga asoslangan o‘qitish (STEAM). Fanlararo bog‘lanish o‘quvchiga hayotiy muammoni bir necha fan nuqtai nazaridan ko‘rish imkonini beradi. Masalan, “Maktab bog‘I” loyihasida o‘quvchi o‘simliklarni kuzatadi (tabiatshunoslik), o‘lchov va hisob-kitob qiladi (matematika), kuzatuv kundaligi yuritadi (ona tili), maket yasaydi (tasviriy san‘at, mehnat).

Oltinchi tendensiya, ijtimoiy-emotsional o‘qitish va inklyuzivlik. Zamonaviy maktab har bir bolaning ehtiyoji va rivojlanish sur‘atini hisobga olishi, hamkorlik, empatiya, o‘z hissiyotlarini boshqarish kabi ko‘nikmalarni ham rivojlantirishi kerak.

3. Innovatsion pedagogik yondashuvlar

Amaliyotda quyidagi yondashuvlar keng qo‘llanilmoqda:

1. **Hamkorlikda o‘qitish** (kichik guruhlarda ishlash, «Jigsaw» strategiyasi). U muloqot madaniyati va mas‘uliyatni shakllantiradi.

2. **Muammoli o‘qitish**. O‘qituvchi muammoli vaziyat yaratadi, o‘quvchi yechim izlaydi. Bu mantiqiy va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

3. **Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari** («Klaster», «Venn diagrammasi», «Insert», «Aqliy hujum», «Sinkveyn»). Ular o‘qish va tinglash jarayonini faollashtiradi.

4. **Loyihaviy faoliyat**. Natijaga yo‘naltirilgan, real mahsulot yaratishga asoslangan ish o‘quvchining mustaqilligini oshiradi.

5. **Aralash va teskari sinf elementlari**. Yangi material bilan tanishish uy vazifasiga, mustahkamlash esa dars vaqtiga o‘tkaziladi. Boshlang‘ich sinfda bu ota-onalar ishtirokida, qisqa video va topshiriqlar bilan cheklangan holda qo‘llaniladi.

6. **O‘yin texnologiyalari va gamifikatsiya**. Yosh xususiyatiga mos bo‘lgani uchun o‘yin boshlang‘ich sinfda yetakchi metodlardan biri bo‘lib qoladi.

4. Amaliyotga joriy etishdagi muammolar

Tahlillar quyidagi to‘siqlarni ko‘rsatadi:

• o‘qituvchilarning metodik va raqamli tayyorgarligi hamda malaka oshirish tizimi o‘rtasidagi tafovut;

- moddiy-texnik bazaning hududlar kesimida notekisligi;
- innovatsiyalarga yuzaki, «shakl uchun» yondashuv;
- katta sinf hajmi, individual yondashuv uchun vaqt yetishmasligi;
- ota-onalar va jamoatchilikning yangi baholash tizimiga tayyor emasligi.

5. Takliflar

1. Innovatsion metodlarni amaliy mashg‘ulotlar, mikrodars va “dars tadqiqoti” (lesson study) orqali o‘qituvchilar hamjamiyatida o‘rgatish.

2. Formativ baholash vositalarini (rubrika, portfolio, kuzatuv varaqlari) sinf sharoitiga moslashtirilgan tayyor to‘plamlar shaklida ishlab chiqish.

3. Raqamli resurslarni milliy mazmun va o‘zbek tili materiallari bilan boyitish.

4. Ota-onalar bilan hamkorlik shakllarini (uchrashuvlar, ma‘lumot varaqlari) kengaytirish.

5. Innovatsiyalar samaradorligini o‘quvchi yutuqlari va motivatsiyasi bo‘yicha muntazam monitoring qilib borish.

Boshlang‘ich ta‘limni modernizatsiya qilish alohida usul yoki texnologiyani qo‘llash bilan cheklanmaydi. U maqsad, mazmun, metod va baholash birligini o‘z ichiga olgan tizimli jarayondir. Kompetensiyaviy va o‘quvchi markazlashgan yondashuv, formativ baholash, raqamli texnologiyalar va integrativ o‘qitish zamonaviy boshlang‘ich maktabning asosiy yo‘nalishlaridir. Ularning samarasi o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligiga, ta‘lim muhitiga va milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlikka bog‘liq. Kelgusida innovatsion yondashuvlarning o‘zbek maktablari sharoitidagi samaradorligini eksperimental tadqiq etish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni. «O‘zbekiston Respublikasi xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi».

2. O‘zbekiston Respublikasining «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonuni, 2020-yil 23-sentyabr, O‘RQ-637.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. «2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi».
4. Dewey J. Democracy and Education. New York: Macmillan, 1916.
5. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
6. Bloom B.S. (ed.) Taxonomy of Educational Objectives: Handbook I, Cognitive Domain. New York: David McKay, 1956.
7. Anderson L.W., Krathwohl D.R. (eds.) A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing. New York: Longman, 2001.
8. Black P., Wiliam D. Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment // Phi Delta Kappan, 1998, 80(2), pp. 139–148.
9. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London: Routledge, 2009.